

Т. В. Яворська

ІНСТРУМЕНТИ СТРАХОВОГО НАГЛЯДУ В УКРАЇНІ

У статті наголошено на важливості використання страхового нагляду, котра зумовлена вагомою роллю страхових компаній у національній економіці та специфікою їхньої діяльності як підприємницьких структур. Встановлено, що якість страхового нагляду визначається його ефективністю, економічністю та ступенем дотримання принципів, основними з яких є: об'єктивність і неупередженість, відкритість, прозорість, плановість, системність. Проаналізовано структуру вповноваженого органу страхового нагляду в Україні — Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг). Обґрунтовано використання інструментів страхового нагляду до страхових компаній при їх створенні та в процесі їхньої діяльності як підприємницьких структур (при наданні страхових послуг, здійсненні перестраховування та інвестиційної діяльності). Запропоновано напрями вдосконалення інспекційної діяльності Нацкомфінпослуг. Охарактеризовано нові інструменти нагляду контролюючого органу за діяльністю страхових компаній, а саме: здійснення пруденційного нагляду, подання звіту про корпоративне управління, створення інституту внутрішнього аудиту.

Ключові слова: страховий нагляд, інструменти страхового нагляду, страхові компанії, заходи впливу, Нацкомфінпослуг, інспекційна діяльність.

Рис. 1. Табл. 1. Літ. 16.

Т. В. Яворская

ИНСТРУМЕНТЫ СТРАХОВОГО НАДЗОРА В УКРАИНЕ

В статье сделан акцент на важности использования страхового надзора, которая обусловлена весомой ролью страховых компаний в национальной экономике и спецификой их деятельности как предпринимательских структур. Установлено, что качество страхового надзора определяется его эффективностью, экономичностью и степенью соблюдения принципов, основными из которых являются: объективность и беспристрастность, открытость, прозрачность, плановость, системность. Проанализирована структура уполномоченного органа страхового надзора в Украине — Национальной комиссии, осуществляющей государственное регулирование в сфере рынков финансовых услуг (Нацкомфинуслуг). Обосновано использование инструментов страхового надзора к страховым компаниям при их создании и в процессе деятельности как предпринимательских структур (при предоставлении страховых услуг, осуществлении перестрахования и инвестиционной деятельности). Предложены направления совершенствования инспекционной деятельности Нацкомфинуслуг. Охарактеризованы новые инструменты надзора контролирующего органа за деятельностью страховых компаний, а именно: осуществление пруденциального надзора, предоставление отчета о корпоративном управлении, создание института внутреннего аудита.

Ключевые слова: страховой надзор, инструменты страхового надзора, страховые компании, меры воздействия, Нацкомфинуслуг, инспекционная деятельность.

Tetiana Yavorska

INSTRUMENTS OF INSURANCE SUPERVISION IN UKRAINE

The article analyses the necessity of the use of insurance supervision, that is determined by the primary significance of insurance companies for the national economy of a country and by the specific character of their activity as business units. The quality of insurance supervision was

© Яворська Т. В., 2014

established to be estimated on the basis of efficiency, economy and observance of corresponding principles. The basic principles of insurance supervision are as follows: objectivity and impartiality, openness, transparency, development according to plan, existence of a scheme of classification or arrangement etc. The article looks into the structure of the authorized organ of insurance supervision in Ukraine -- National Commission for the State Regulation of Financial Services Markets. The instruments of insurance supervision are explained, that are used in relation to the insurance companies at their inception and in their further activity as business units (while providing insurance services, dealing with reinsurance and investment activity). Separate directions of improvement of inspection activity of the National Commission for the State Regulation of Financial Services Markets, inspection activity are suggested. The new instruments of observant activity of the supervisory authority over insurance companies are described as prudential supervision, reporting on corporate management, setting up an institute of internal audit.

Keywords: insurance supervision, instruments of insurance supervision, insurance companies, means of influence, National Commission for the State Regulation of Financial Services Markets, inspection activity.

JEL classification: G22, G28, G29.

Страховий нагляд — це функція вповноваженого органу, котрий коригує діяльність суб'єктів страхового підприємництва (страхових (перестрахових) компаній, товариств взаємного страхування, філій страховиків-нерезидентів) та інших учасників страхового ринку (страхових посередників, аварійних комісарів, аджастерів тощо) відповідно до законодавчих і нормативно-правових актів. Ефективність страхового нагляду визначається його своєчасністю й повнотою, використанням достовірної та повної фінансової, бухгалтерської чи іншої інформації, дієвістю й оперативністю застосування санкцій із боку органу такого нагляду. Правильне застосування інструментів страхового нагляду дає змогу забезпечити стабільний розвиток страхового ринку, підвищити прозорість діяльності його учасників та гарантувати захист прав страхувальників.

Слід зауважити, що проблеми страхового нагляду в Україні вивчені недостатньо. Інструменти державного регулювання страхування, страхової діяльності, страхового ринку, страхового посередництва найчастіше розглядаються крізь призму державного нагляду з боку відповідного вповноваженого органу. Так, О. Козьменко зазначає, що державне регулювання розвитку страхового ринку України в контексті сталого зростання має здійснюватися шляхом реформування системи державного нагляду за страховим ринком відповідно до вимог міжнародних директив платоспроможності страхових організацій Solvency I і Solvency II, які передбачають обґрунтування основних напрямів стратегії розвитку регіонального ринку, внутрішнього національного ринку та його інтеграцію в зовнішній страховий ринок [1, с. 25].

На необхідності здійснення державного регулювання через державний нагляд за страховою діяльністю наголошує також В. Михальський [2, с. 217, 218]. Така позиція є дещо спрощеною, адже державне регулювання треба розглядати як вплив усіх органів державної влади на учасників страхового ринку, а не лише відповідного вповноваженого органу.

Окремі дослідження присвячені вивченню світового досвіду здійснення нагляду за страховими компаніями (зокрема, О. Сенченко [3]); у низці праць розкриваються вимоги Solvency II та особливості їх застосування учасниками вітчизняного страхового ринку (наприклад, Н. Внукової, С. Ачкасової [4]). Водночас досліджень щодо оцінки основних методів та інструментів страхового нагляду, які використовуються відповідним уповноваженим органом в Україні, бракує.

У зв'язку з цим метою статті є аналіз організації страхового нагляду в Україні та визначення особливостей основних інструментів нагляду, які застосовуються до вітчизняних страхових компаній.

На нашу думку, в Україні страховий нагляд має здійснюватися з дотриманням таких принципів:

- 1) пріоритетності безпеки щодо функціонування й розвитку і страховиків, і страхувальників;
- 2) рівності та гарантування прав, законних інтересів усіх учасників страхового ринку;
- 3) об'єктивності й неупередженості;
- 4) відкритості, прозорості, плановості та системності;
- 5) невтручання органу страхового нагляду в статутну діяльність учасників страхового ринку, якщо вона здійснюється в межах закону;
- 6) незалежності органів страхового нагляду від політичних партій, інших органів влади чи професійних об'єднань;
- 7) відповідності міжнародним умовам, стандартам, правилам ведення страхової діяльності.

Згідно із законодавством України страховий нагляд проводить Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (Нацкомфінпослуг). Її функції й повноваження визначені Законом України “Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг” від 12.07.2001 № 2664-III [5]; окремі організаційні аспекти регламентовані Законом України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо національних комісій, що здійснюють державне регулювання природних монополій, у сфері зв'язку та інформатизації, ринків цінних паперів і фінансових послуг” від 07.07.2011 № 3610-VI [6] та Указом Президента України “Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг” від 23.11.2011 № 1070/2011 (*дали* — Указ № 1070) [7] (до прийняття цього Указу діяльність органу страхового нагляду визначалася спочатку Указом Президента України “Про Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України” від 4 квітня 2003 р., а потім — Постановою Кабінету Міністрів України “Про затвердження Положення про Державну комісію з регулювання ринків фінансових послуг України” від 3 лютого 2010 р.).

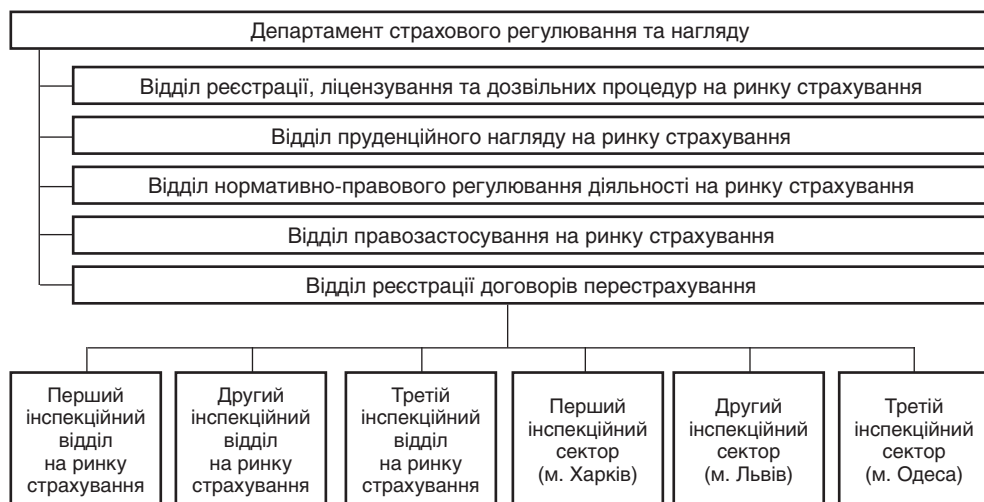
Відповідно до Указу № 1070 Нацкомфінпослуг є державним колегіальним органом, який підпорядкований Президенту України, підзвітний Верховній Раді України та наділений повноваженнями з регулювання й нагляду за діяльністю професійних учасників небанківського фінансового сектору, зокрема суб'єктів страхового підприємництва та осіб, що здійснюють посередницьку діяльність у страхуванні. Указом № 1070 значно розширено повноваження Нацкомфінпослуг: вона дістала право затверджувати порядок реєстрації договорів перестраховування, визначати критерії та нормативи ліквідності, капіталу і платоспроможності, прибутковості, якості активів та ризикованості операцій тощо [7].

Відповідно до своєї компетенції Нацкомфінпослуг здійснює нагляд шляхом виїзних і безвиїзних перевірок, а також на консолідованій основі за небанківськими фінансовими групами, застосовує заходи впливу та накладає адміністративні стягнення. Виключна компетенція цього органу щодо учасників страхового ринку прописана в Законі України “Про страхування” від 07.03.1996 № 85/96-ВР [8].

Організаційна структура Нацкомфінпослуг є секторальною та охоплює такі департаменти [9]: організаційного й кадрового забезпечення, адміністративно-господарського, юридичного забезпечення та ведення реєстру фінансових установ, методології, стандартів регулювання і нагляду за фінансовими установами, страхового регулювання та нагляду, регулювання й нагляду за установами накопичувального пенсійного забезпечення, регулювання та нагляду за кредитними установами й бюро кредитних історій, регулювання та нагляду за наданням фінансових послуг фінансовими компаніями, розвитку ринків фінансових послуг і фінансового моніторингу тощо (рисунки).

Нацкомфінпослуг здійснює наглядову діяльність від створення учасника страхового ринку, у процесі його діяльності та в разі завершення діяльності (ліквідації). Розглянемо інструменти нагляду за діяльністю страхових компаній як суб'єктів страхового підприємництва.

На етапі створення страхових компаній використовуються відповідні інструменти страхового нагляду. В Україні передбачена реєстрація таких компаній у відповідному реєстрі фінансових установ, надання ліцензій на здійснення певних видів страхування, дотримання вимог щодо формування необхідного статутного капіталу, складу учасників, професійного й кваліфікаційного рівня керівництва, бізнес-плану діяльності страхової компанії, причини відмови в наданні ліцензії. Варто зауважити, що кількість чинних ліцензій на здійснення певних видів страхування є найбільшою серед чинних ліцензій на провадження діяльності з надання фінансових послуг. Станом на кінець 2010 р. кількість чинних ліцензій на здійснення різних видів страхування становила 6717, із них з ризикових видів страхування — 6652 ліцензії [10], 2011 р. — 6798 (6735), 2012 р. — 6914 (6854), 2013 р. — 4680 (4620) [11]. Істотне

Джерело: Структура Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг // Офіційний веб-сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nfr.gov.ua/content/struktura-nackomfinposlug.html>.

Рисунок. Структура Департаменту страхового регулювання та нагляду

скорочення кількості виданих ліцензій протягом 2013 р. зумовлене в першу чергу активнішою наглядовою діяльністю Нацкомфінпослуг у цей період.

З прийняттям Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання ринків фінансових послуг” від 02.06.2011 № 3462-VI [12], норми якого почали діяти з 8 січня 2012 р., Нацкомфінпослуг дістала право встановлювати порядок погодження придбання або збільшення істотної участі у фінансовій установі, зокрема страховій компанії. Без письмового погодження з Нацкомфінпослуг юридична чи фізична особа не зможе безпосередньо або опосередковано володіти чи контролювати 10, 25, 50 і 75 % статутного капіталу. Для цього потенційним власникам необхідно подати цьому органу визначений перелік документів (у т. ч. інформацію про фінансовий стан, ділову репутацію, для юридичної особи — інформацію про структуру власності). На нашу думку, ця норма є виправданою, адже дає змогу Нацкомфінпослуг брати на себе відповідальність за ухвалені рішення щодо надання права тим чи іншим фізичним, юридичним особам створювати страхову компанію.

Зазначені норми посилять контроль над власниками небанківських фінансово-кредитних установ, зокрема страхових компаній. Окрім того, стане відомою структура власності у вітчизняному страховому підприємстві, наприклад частка державної власності, котру нині можна визначити лише приблизно. У річних звітах така інформація не передбачена, також періодичними є відомості про участь іноземного капіталу у страховому підприємстві України.

Водночас придбання істотної частки у статутних капіталах (25, 50 % за умови перевищення визначених порогових значень) є компетенцією Антимонопольного комітету України в частині дій, що можуть вважатися концентрацією страхових компаній [13]. Тому, на нашу думку, таке погодження має здійснюватися лише в цьому комітеті. І тільки в разі його отримання можна буде подавати необхідні документи до страхового наглядового органу.

Вважаємо, що при створенні суб'єкта страхового підприємництва належну увагу варто приділити строку для оцінювання поданих документів щодо реєстрації та отримання ліцензії. На сьогодні орган страхового нагляду не має чіткого й однозначного опису вимог до бізнес-плану. Його перевірка є формальною, її неможливо провести за 30 днів, як визначено чинним законодавством. Також не передбачено повторного нагляду за виконанням бізнес-плану (такий нагляд доцільний у перший рік діяльності суб'єкта страхового підприємництва, а протягом перших трьох років необхідно здійснювати оцінку реалістичності бізнес-плану). Отже, термін розгляду поданих документів (окрім бізнес-плану) надто короткий для з'ясування їх правдивості й чинності. Тому треба збільшити строк перевірки поданих документів на їх відповідність визначеним умовам до 60 днів (міжнародною практикою передбачено 90 днів).

Функціонування суб'єктів страхового підприємництва вимагає від Нацкомфінпослуг застосування інструментів нагляду за наданням страхових послуг, перестраховуванням та інвестиційною діяльністю. При цьому доцільно забезпечувати належний нагляд шляхом проведення органом страхового нагляду самостійно або з іншими органами державної влади чи саморегулювальними організаціями планових і позапланових, виїзних (інспекцій) та безвиїзних перевірок. За результатами перевірок ухвалюються рішення про застосування штрафних санкцій і заходів впливу.

Безвиїзна перевірка не пов'язана з виходом працівників Нацкомфінпослуг за місцезнаходженням страхової компанії. Такі перевірки можуть проводитися згідно з планом (планові перевірки) або з власної ініціативи Нацкомфінпослуг, за рішенням її голови, або за поданням його заступників, директора відповідного департаменту (позапланові перевірки). Для отримання необхідної інформації страховій компанії надсилається запит із вимогою надати потрібні відомості. За результатами безвиїзної перевірки складається акт, де зазначаються факти виявлених порушень законодавства з посиланням на документи, що їх підтверджують. Акт перевірки складається у двох примірниках [14].

Інспекцією є виїзна планова або позапланова перевірка інспекційною групою Нацкомфінпослуг за місцезнаходженням суб'єкта страхового підприємства. Позапланові перевірки здійснюються в разі наявності хоча б однієї з підстав [14]:

- доручень Президента України, Кабінету Міністрів України;
- судових рішень;

- необхідності перевірки виконання суб'єктом страхового підприємства заходів впливу, які застосовувалися до нього;
- виявлення за результатами перевірок інших учасників страхового ринку фактів, котрі свідчать про порушення ними вимог законодавства про фінансові послуги;
- неподання страховою компанією в установлений строк документів обов'язкової звітності чи іншої інформації;
- виявлення недостовірності інформації в документах обов'язкової звітності, які подаються до Нацкомфінпослуг;
- встановлення за результатами безвізної перевірки факту порушення чинного законодавства про фінансові послуги;
- подання заяви (скарги) про порушення суб'єктом страхового підприємства норм страхового законодавства;
- здійснення реорганізації або ліквідації страхової компанії;
- подання страховою компанією заяви про анулювання ліцензії, виключення з Державного реєстру фінансових установ.

Строк інспекційної перевірки не повинен перевищувати 30 робочих днів. В окремих випадках, за рішенням голови Нацкомфінпослуг або за обґрунтованим письмовим зверненням директора відповідного департаменту, строк інспекції може бути подовжений (не більше ніж на 15 робочих днів). Про настання планової інспекції страхову компанію попереджають, а позапланова інспекція може проводитися без попереднього повідомлення. Під час здійснення інспекції детально вивчається, аналізується й оцінюється вся необхідна інформація та відповідні документи.

На нашу думку, періодичність перевірки з боку Нацкомфінпослуг має бути оприлюднена на її офіційному веб-сайті. Окрім цього, треба організувати консультації зі страховими компаніями щодо результатів перевірки їхньої діяльності з боку органу нагляду. Для підвищення ефективності нагляду шляхом перевірки доцільно посилити контроль виконання ухвалених рішень, зокрема підготовки електронної звітності, передбачивши санкції за несвоєчасне її подання. Також за результатами інспектування доцільно присвоювати рейтингову оцінку, що слугуватиме орієнтиром для споживачів стосовно фінансового стану й діяльності страхових компаній та інших учасників страхового ринку.

У разі порушення страховими компаніями, котрі є об'єктом перевірки, вимог страхового законодавства або здійснення ними ризикової діяльності, що загрожуватиме інтересам страхувальників, Нацкомфінпослуг зобов'язана вжити відповідних заходів впливу, до яких належать [15]:

- 1) дії з усунення виявлених порушень;
- 2) скликання позачергових зборів учасників суб'єкта страхового підприємства;

3) накладання штрафів: за здійснення страхової діяльності без відповідної ліцензії — в розмірі від 1000 до 10000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; за неподання, несвоєчасне подання або подання завідомо недостовірної інформації — від 100 до 2000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; за ухилення від виконання або несвоєчасне виконання розпорядження — від 100 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [5];

4) тимчасове припинення (обмеження) або анулювання (відкликання) ліцензій на здійснення певного виду страхування. Призупинення дії ліцензії — це заборона укладати нові договори щодо зазначеного виду страхування з можливістю подальшого зняття такої заборони. Анулювання ліцензії передбачає заборону укладати договори з певного виду страхування без права поновлення такої ліцензії (у 2012 р. Нацкомфінпослуг анулювала всі ліцензії та виключила з реєстру фінансових установ 28, а в 2013 р. — 21 страхову компанію [11]);

5) усунення керівництва від управління фінансовою установою (страховою компанією) та призначення тимчасової адміністрації (протягом 2013—2014 рр. тимчасових адміністраторів призначено в таких страхових компаніях: “Райп”, “Добробут”, “Оранта”, “Інтер”, “Зеніт”, “Гарантія”);

б) затвердження плану відновлення фінансової стабільності.

Щодо філій страховиків-нерезидентів (дозволено здійснювати діяльність в Україні з травня 2013 р.) Нацкомфінпослуг може застосовувати такі заходи впливу: накладання штрафних санкцій, призупинення дії або анулювання ліцензії, порушення питання про ліквідацію філії. Кількість здійснених перевірок і заходів впливу органом страхового нагляду щодо страхових компаній України за 2009—2013 рр. показано в таблиці.

Таблиця. Кількість здійснених перевірок і заходів впливу до страхових компаній України протягом 2009—2013 рр.

Показник	2009	2010	2011	2012	2013
Перевірки	1032	645	723	65	138
Заходи впливу:					
розпорядження та приписи про усунення порушення страхові компанії, ліцензії яких тимчасово припинено	1168	1396	1156	76	317
страхові компанії, ліцензії котрих анульовано та які виключено з реєстру	26	34	1	4	2
страхові компанії, де призначено тимчасову адміністрацію	22	18	20	61	4
кількість накладених штрафів	—	—	—	—	3
	245	512	514	193	104

Джерело: складено за даними звітів Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг (<http://nfp.gov.ua/>).

Протягом указанного періоду число перевірок і заходів впливу коливалося, що можна пояснити, з одного боку, відповідними планами й напрямками роботи наглядового органу, з другого — застосуванням із 2012 р. нових правил проведення перевірок. До основних порушень, виявлених під час перевірок, належать: неподання та несвоєчасне подання звітності, порушення

вимог щодо платоспроможності, формування й розміщення коштів страхових резервів, порушення ліцензійних умов, невивплата страховиком відшкодування при настанні страхового випадку тощо. На наш погляд, одним із показників ефективності заходів впливу Нацкомфінпослуг, вжитих до страхових компаній, має бути обсяг виплаченого страхового відшкодування як у розрізі видів страхування, так і на рівні страхової компанії загалом.

Із прийняттям Закону України “Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання ринків фінансових послуг” розширено інструменти наглядової діяльності Нацкомфінпослуг — передбачено здійснення пруденційного нагляду, подання звіту про корпоративне управління, створення інституту внутрішнього аудиту. Пруденційний нагляд визначено як складову загальної системи нагляду, що ґрунтується на регулярному оцінюванні загального фінансового стану, результатів діяльності страхової компанії, системи та якості управління нею, дотриманні обов’язкових нормативів та інших показників і вимог. Основними напрямками пруденційного нагляду є: додержання встановлених критеріїв і нормативів щодо ліквідності, капіталу й платоспроможності, прибутковості, якості активів та ризиковості операцій, якості систем управління й управлінського персоналу; дотримання правил надання фінансових послуг, у т. ч. страхових [12].

У процесі розвитку системи пруденційного нагляду Нацкомфінпослуг має перейти від перевірки дотримання вимог і правил до оцінки внутрішньої системи управління ризиками фінансової установи, зокрема страхової компанії. Зважаючи на світовий досвід та основні вимоги Міжнародної асоціації органів страхового нагляду, пруденційний нагляд передбачає:

- постійний моніторинг діяльності страховиків із метою попередження ризиків страхових компаній і порушень страхового законодавства;
- формування карт ризиків для кожної страхової компанії, які ґрунтуються на оцінці групи ризиків та їх аналізі;
- чітке визначення критеріїв добору суб’єктів страхового підприємництва, що підлягають перевірці;
- своєчасне й оперативне вживання заходів (стратегії зменшення та диверсифікації) в разі наявності підвищеного рівня ризику.

Отже, елементом наглядової діяльності Нацкомфінпослуг є пруденційний нагляд, спрямований на попередження нестабільності та запобігання неплатоспроможності страхових компаній шляхом контролю дотримання встановлених вимог і нормативів, а в разі загрози банкрутства — втручання органу страхового нагляду в діяльність суб’єкта страхового підприємництва. Для цього зазначений орган повинен проводити аналіз звітності та визначати методологію розрахунків відповідних показників.

У світовій практиці для виявлення ознак неплатоспроможності та негативних тенденцій фінансового стану страхової компанії успішно використовується

модель пруденційного нагляду CARMELS, у основу якої покладено аналіз таких показників: капітал (C), активи (A), перестраховання (R), актуарні зобов'язання (A), управління (M), доходи (E), ліквідність (L), дочірні компанії (S). Сутність такої оцінки полягає в детальному аналізі її складових шляхом поєднання даних звітності страхової компанії, у т. ч. звітів актуаріїв і аудиторів, та інформації, отриманої під час виїзних перевірок, спілкування з керівництвом компанії, а також відомостей, зібраних під час моніторингу ЗМІ. Аналіз звітних даних враховує тенденцію зміни показників у часі. Аналіз ризиків включає як кількісну, так і якісну оцінку. Остання значною мірою залежить від кваліфікації аналітика наглядового органу. Для кількісної оцінки застосовуються тести раннього попередження — система фінансових показників, розроблена спеціально для оцінки характеру ризиків, пов'язаних із діяльністю страхової компанії. Ці тести застосовуються під час аналізу складових моделі. До кожної складової є перелік запитань, відповіді на котрі допомагають аналітику оцінити ризик та надати свої рекомендації. Тести застосовуються для ідентифікації компаній, де ймовірно виникнення фінансових проблем, та показують, які аспекти діяльності компанії потребують особливої уваги.

На нашу думку, інструменти нагляду доповнюють й зобов'язання страхових компаній звітувати про корпоративне управління. У такому звіті повинна міститися інформація про власників істотної участі; склад наглядової ради, виконавчого органу, розміри їхніх винагород за рік; наявність системи управління ризиками; результати функціонування протягом року системи внутрішнього аудиту; заходи впливу, вжиті органами влади до компанії протягом року; діяльність зовнішнього аудитора тощо. Тому на часі нові вимоги до страхових компаній, створених у формі акціонерних товариств, — разом із річною звітністю подавати звіт про корпоративне управління.

Норма щодо створення інституту внутрішнього аудиту є правильною. До речі, в банківському бізнесі вона існує вже давно. Запровадження внутрішнього аудиту страхової компанії забезпечуватиме здійснення додаткового контролю діяльності суб'єкта страхового підприємництва, а також отримання оперативнішої інформації. Внутрішній аудит передбачає нагляд за поточною діяльністю страхової компанії; перевірку результатів поточної фінансової діяльності; аналіз інформації про діяльність страхової компанії, професійну діяльність її працівників, випадки перевищення повноважень посадовими особами страхових компаній тощо [12]. Отже, доцільно розробити й ухвалити відповідні методичні рекомендації Нацкомфінпослуг щодо організації внутрішнього аудиту у страхових компаніях (або небанківських фінансово-кредитних установах), визначивши в них функції служби внутрішнього аудиту, її повноваження та обов'язки, організаційні аспекти, основні засади планування й проведення аудиторських перевірок.

Необхідність аудиту (як внутрішнього, так і зовнішнього) зумовлена тим, що у звітності більшості страхових компаній усі показники відповідають

встановленим, хоча насправді фінансовий стан таких компаній може бути незадовільним. Тому дуже важливо систематично надавати рекомендований Нацкомфінпослуг перелік аудиторських фірм, чії аудиторські висновки відповідають чинному законодавству (до слова, в нашій державі подібний перелік надає Національний банк України).

Згідно зі ст. 37 Закону України “Про страхування” Нацкомфінпослуг має право на проведення один раз на рік додаткової обов’язкової аудиторської перевірки, але умови такої перевірки не прописані [8]. На початку 2012 р. Нацкомфінпослуг підготувала проект розпорядження “Про затвердження Порядку призначення додаткової обов’язкової аудиторської перевірки з визначенням аудитора”, де наголошено, що додаткові аудиторські перевірки призначатимуть за умови, якщо протягом року на дії страхової компанії щодо виплати страхового відшкодування отримано понад 10 скарг; частка внутрішнього страхування дуже висока (більш ніж 50 %); на балансі страхових компаній понад 40 % нематеріальних активів, довгострокових фінансових інвестицій, дебіторської заборгованості тощо. На нашу думку, крім цього в документі треба чітко визначити механізм взаємодії аудитора, представника Нацкомфінпослуг і керівника страхової компанії, зокрема щодо оцінки результатів проведеної перевірки та рекомендацій із усунення виявлених порушень.

Вважаємо, що ефективний нагляд можливий за наявності достовірних джерел інформації. Таким джерелом для органу страхового нагляду є система бухгалтерського обліку. Потрібно розробити відповідну програму реформування обліку та звітності у вітчизняному страховому підприємстві, котра змінить систему обліку у страхових компаніях, допоможе адаптувати її до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО). І тут постає ще одна проблема — кадрова: оскільки МСБО значно складніші, вони вимагають від страхових компаній кращої професійної підготовки та більших знань.

Перехід на міжнародні стандарти обліку сприятиме підвищенню якості роботи наглядових підрозділів Нацкомфінпослуг, надасть можливість отримувати необхідну інформацію для прийняття відповідних рішень. Певно, спочатку перехід на міжнародні стандарти погіршить фінансові показники страхових компаній, бо вимагатиме від них позбутися договорів, пов’язаних із податковою оптимізацією. Однак у довгостроковій перспективі впровадження міжнародних стандартів принесе позитивні результати, зокрема надасть можливість виявляти слабкі місця в діяльності страхових підприємницьких структур, залучати іноземні інвестиції, а також вийти на зарубіжні ринки.

Фінансова звітність, яка надається органу страхового нагляду, створює чітке уявлення про реальне становище суб’єктів страхового підприємства та сприяє прозорості не лише їхньої діяльності, а й цього органу загалом. Отже, міжнародні стандарти фінансової звітності є важливим елементом інформаційної інфраструктури страхового підприємства України, а також

умовою створення конкурентного середовища та забезпечення його учасників достовірною, якісною інформацією про об'єкти інвестування.

Варто зауважити, що перші кроки до інформаційної прозорості вже зроблено: розпорядженням Нацкомфінпослуг від 13.09.2007 № 8000 затверджено Методичні рекомендації щодо розкриття інформації про діяльність страховиків [16], яких зобов'язані дотримуватися страхові компанії, котрі беруть участь у програмі “Відкрите страхування”. Вони повинні розміщувати відповідну інформацію на офіційному веб-сайті, а саме: загальні відомості про страхову компанію, фінансову звітність (разом із аудиторським висновком), річний звіт страховика, показники діяльності, інформацію про ринкову поведінку страхової компанії в її взаємовідносинах зі споживачами. Утім, вітчизняні страхові компанії не дотримуються цих рекомендацій; відповідні відомості (зазвичай не в повному обсязі) на своїх веб-сайтах подають лише окремі з них.

Прозорій діяльності страхових компаній сприятиме акціонерна форма власності. Уже розроблено й зареєстровано законопроект “Про внесення змін у деякі законодавчі акти України (щодо забезпечення прозорості діяльності страховиків)”, де визначено, що публічні акціонерні товариства зобов'язані щорічно оприлюднювати інформацію про свою діяльність, а також публікувати дані про власників, які володіють понад 10 % акцій цього товариства. Крім цього, реорганізація страхової компанії в акціонерне товариство вимагатиме переходу на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку.

Відповідно до рекомендацій Міжнародної асоціації органів страхового нагляду прозорість має стосуватися фінансового стану та політики страхової компанії (дані щодо інвестиційного портфеля, способи оцінки ефективності активів страховика, гарантування безпеки його вкладень, ліквідність активів тощо); результатів фінансової діяльності (відомості про обсяги страхових премій і страхового відшкодування; дані щодо вхідного та вихідного перестраховування; показники дохідності за напрямками інвестування; аналіз результатів фінансової діяльності, ризиків і способів управління ними (концепція та ідеологія управління ризиками, інформація про причини їх виникнення та прояв); принципів підготовки інформації; принципів корпоративного управління та персональних даних про керівництво компанії (частка компанії на ринку за окремими видами страхування, структура органів її правління, визначення засад корпоративної культури, нормативно-правова база діяльності).

Треба розуміти, що запропоновані основні засади відкритості страхових компаній не забезпечать швидкого й кардинального поліпшення ситуації з інформуванням страхувальників, адже останні не знайомі з фінансовою звітністю страховиків та не можуть належним чином скористатися нею й оцінити її. Утім, акцент на дотриманні принципів інформаційної відкритості може бути підґрунтям появи відповідних інформаційно-аналітичних матеріалів. Вважаємо, що доцільно розпочати з публікації органом страхового нагляду

переліку страхових компаній та видів страхування, на здійснення яких вони отримали ліцензію. Надалі вагомий внесок у забезпечення прозорості страхового підприємництва в Україні має зробити не лише Нацкомфінпослуг, а й професійні об'єднання страховиків.

Отже, потрібно насамперед подолати проблеми, характерні наглядовій діяльності Нацкомфінпослуг на етапі створення суб'єктів страхового підприємництва. Зокрема, переглянути й посилити правила та умови відкриття страхових компаній, встановити жорсткіші правила надання ліцензій, запровадити вимоги з дотримання бізнес-плану, щоб компанії, котрі зникають з ринку раптово, згодом не з'являлися на ньому знову під новою назвою, але зі старими методами ведення підприємницької діяльності. Такі заходи, як застосування в комплексі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, запровадження внутрішнього аудиту та здійснення зовнішніх аудиторських перевірок, дадуть змогу очистити вітчизняні страхові компанії. При цьому необхідні глибокі розробки для створення вітчизняної моделі аудиту таких компаній. Водночас наглядова діяльність не повинна обмежуватися попередженням чи усуненням зловживань і помилок, вона має спрямовуватися також на надання відповідної підтримки та різних форм сприяння страховому підприємництву в реалізації його основних цілей.

Подальші наукові дослідження, на наш погляд, повинні розкривати елементи заключного контролю та нагляду за суб'єктами страхового підприємництва, які лише починають формуватися в Україні. До сьогодні залишаються не розробленими процедури фінансового оздоровлення, санації страхових компаній, їх банкрутства, а також питання захисту інтересів страхувальників.

Список використаних джерел

1. *Козьменко О. В.* Страховий ринок України: стратегія функціонування в контексті сталого розвитку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра екон. наук : спец. 08.00.08 “Гроші, фінанси і кредит” / Козьменко Ольга Володимирівна ; НАН України, Ін-т економіки промисловості. — Донецьк, 2009. — 32 с.
2. *Михальський В. В.* Роль фінансового ринку в економічному розвитку реального сектора економіки : монографія / В. В. Михальський. — К. : Ніка-Центр, 2007. — 296 с.
3. *Сенченко О.* Світовий досвід в організації проведення нагляду за фінансовою сферою / О. Сенченко // Актуальні проблеми економіки. — 2010. — № 7. — С. 42—47.
4. *Внукова Н.* Адаптація вимог Solvency II до умов функціонування страхового ринку України / Н. М. Внукова, С. А. Ачкасова, І. В. Скорик // Фінанси України. — 2013. — № 9. — С. 76—82.
5. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг : закон України від 12.07.2001 № 2664-III [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2664-14>.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо національних комісій, що здійснюють державне регулювання природних монополій, у сфері зв'язку та інформатизації, ринків цінних паперів і фінансових послуг : закон України від

07.07.2011 № 3610-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3610-17>.

7. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг : указ Президента України від 23.11.2011 № 1070/2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1070/2011>.

8. Про страхування : закон України від 07.03.1996 № 85/96-ВР [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр>.

9. Структура Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг // Офіційний веб-сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/content/struktura-nackomfinposlug.html>.

10. Звіт про роботу Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України за 2010 рік / Держ. комісія з регулювання ринків фін. послуг України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/smi/Ri4nyi_zvit_2010.pdf.

11. Звіт про діяльність Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг України за 2013 рік / Нац. комісія, що здійснює держ. регулювання у сфері ринків фін. послуг України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://nfp.gov.ua/files/docs/zvit/Звіт_2013.pdf.

12. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання ринків фінансових послуг : закон України від 02.06.2011 № 3462-VI [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3462-17>.

13. Про затвердження Порядку погодження набуття або збільшення істотної участі у фінансовій установі : розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 04.12.2012 № 2531 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z2190-12>.

14. Про затвердження Правил проведення перевірок (інспекцій) Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України : розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 27.11.2012 № 2422 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0211-13>.

15. Про затвердження Положення про застосування Національною комісією, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, заходів впливу за порушення законодавства про фінансові послуги, та визнання такими, що втратили чинність, деяких розпоряджень Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України : розпорядження Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг від 20.11.2012 № 2319 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z2112-12>.

16. Методичні рекомендації щодо розкриття інформації про діяльність страховиків : затв. розпорядженням Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг від 13.09.2007 № 8000 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/dod_8000.pdf.